

ШІЭЖЫР, ЖЪАМЭР, КЪЭГЪАГЪЭХЭР

Урысые Федерацием Федерациемкіә и Совет исенаторзу, Къэбэртэе-Бэлкъар Республикам и Лышъягъаю Къанәкъо Арсен инэкіубгъо социальнэ сетым щыриләм бэмышшэу мыш фэдэ гупшишсэхэр къыригъэхъагъэх: «Шапсыгъэ купэу Хъатх Мынхамэт зипшагъэр апэу Багратион дэжь щыләу зэуагъэр, етланз Денис Давыдовым гуахы пхашэу французхэм апэуцужьыгъ.

1812-рэ ильэсүм щыләгъэ Хэгъэгу замо хэлэжъэхъэх чөркесхэм сенэгье я 19-рэ лэштэгъум Урысыем фитицэгъэ зэфыштыкъэхэр зэблахъун альэкштигъэх...».

Къэралыгъо йофшыләу ыкчи политикэу А. Къанәкъор зэгүпшисаъэр адигъэхэу а зэо мэхъаджэм хэкъодагъэхэм — зэуагъэхэм ыкчи зичыгу къэзыухумагъэхэм зэклэм — къагурыштигъэу ары.

Ащ етхы лъепкъ псаур зэкъодылгэгъэ, ышъхъе резыгъэхъяжъэхъыгъэ зэошкор къызэтирагъэуцон альэкштигъэхэм адигэпшхэм зыкыныгъэ ахэлтыгъэмэ, пачыхъэм къот генералхэр мынэе-псыагъэхэмэ, чөркесхэр Наполеон пагъеуцухъягъэхэмэ ыкчи Урысыем ипий дагъэкъодынэу гоучогъагъэхэм... Ау пащэхэр къушхъеччэс шхъафитхэм

цихъе афашынэм тещыныхъягъэх.

Шэжь ыкчи шыгъо мафэр Адыгейими щихагъэунэфыкы зэхъум пэлтэ гъэнэфагъекэ

Адыгэ Республикэм и Лышъхъе ишшэрийлхэр зыгъэцкээр Къумпыйл Мурати а зэо къыхъе кыним зыфигъэзэжызэ, нэбгырэ минишээ пчагъэ техаклохэм пэуцужьызэ ыкчи ячыгужук икъижыхъээ зэрэкодыгъэхэр къыуагъ. Ахэм къатекъигъэ лэузыкъэхэр непэ къэралыгъо 50-мэ ащэпсэх, зэклэхэм бзэри, хабзэри, адыгэ зэфыштыкъэри икъоу къыизшаухъумэу алтытерэр Адыгэ хэкур ары. Зыпсэ зыгъэтлыгъэхэр тыгу къэдгъэкъижхээ ыкчи шхъэкъэфагъэ афэштызэ тапэкэ аш фэдэ лъепкъ тхъамыкагъо тызэрхэммыфэжыщтым тыфебэнэ зэпштын эзэрштыр къыхигъэшыгъ.

Тыди щыпсэурэ адигэ цыифхэмкэ а мафэр шэжь мафэу къэнэжы. Шхэкъэишхом ильэс къэгъагъэхэр Кавказ заом фэгъэхыгъэ саугъэтаймрэ. Мигу плакъом шэжь мыжьюу ыгъэштылтыгъэмэ щатыральхъэх.

Шхэхэпэ агъашорэ Чыгдахэу дэтым дэжь зао къэмыхъужынэу тхъальэу щашы, щымылэхъхэм жъамэ афагъэу, щэджагъом хым къэгъэгъэ зэрыблэхэр тиратлупшхъэх. Агуй-Шапсыгъи шэжь мафэр щашыгъупшэрэп, мыш нахыжхэри ныбжыкъэхэри, Адыгэ Ха-

УАХХТЭМРЭ ЩҮПЭНҮҮГҮЭМРЭ

Щылэнгъэр лъэклиутэ, лъэхъанэ пэпч зэхъокыныгъабэ къызыдхы. Щыфхэр ялофхэм ауж итхэу мафхэр зэкіэльэклюх, «мачьх». Ау тээклю укъэуцуоузегушишкэ, шхъэм гупшиш гъэшшэгъоныбэ къехъэ.

ПУШКИНЫМ И УНЭ ИТАРИХЪ ЩЫШ

Урамэу тызэрхыкюхэрэм, унэу тызшыпсэухэрэм ыкчи юфзыштэхэрэм тапэкэ щылэгъэ цыифхэм яльэүххэр къатенангъэх. Тарихь бай ахэм апиль.

Ащ фэдэ унэхэм ашыщ Пушкиным и Унэ паркым дэжь щытэри. Тхэкло цэрилом иильэсийш юбилей къэблэгъэ зэхъум, 1896-рэ ильэсүм цыифхэм лъэпкъ Унэ Мыекъуапэ дашынханэу рагхуухъягъагъ. Къызэрхыжырэмкэ, мы юфыгъом фэгъэхыгъэу Екатеринодар дэсгэхэхэм ашыщ ылгыагъ: «...Мыекъуапэ мыш фэдэ юфыгъохэмкэ Екатеринодар течьижи...». 1897-рэ ильэсүм къэлэ Думэм унэр зыдэштышт чыпээр ыгъэнэфэгъагъ.

1899-рэ ильэсүм Пушкиним и Унэ ишын пэулагъэхъанэу цыифхэм сомэ 5358-рэ къаугъоигъагъ. А лъэхъаным Мыекъуапэ пащэу илгээ С. А. Ивановым цыифхэм закынигъази къялъэууг афэлъэкъищтым фэдиз ахыщ джыри къаугъоинэу.

Ащ ильэу икъоу зэхахыгъ цыифхэм, а псэуальэм ишын

хэм къызэрхагъэшыгъагъэх. Пушкиним италаант дунаим ичыпабэмэ анэсигъ. Къэрал зэфэшхъафхэм ашагъэлъапэ хуугъагъ ыкчи дунэе мэхъанэ зиэ тхэклошху а лъэхъаным щылэхъагъэхэмкэ аклэхъагъэу щитыгъ.

Унэм ишын ахьщэу фаугъоингъэр зэклэ 1900-рэ ильэсүм аухыгъ. Къэлэ Думэм къыхъэлыхъэ ымшшэу сомэ 2900-рэ фэдиз а псэуальэм ишын пae фитлупшыгъ. Ау ари имыкъуугъэу къычээкъыгъ. Джашгъум артистическа кружокым хэтгэгъэ цыифхэм къэлэ 1900-рэ зэхъэхтэхэм закынигъазэгъагъ «...Пушкиним и Унэ ахьщэ федэ къыпымыкыщт нахь мышшэми, цыифхэм яшшэгъэхэм, ягъэсэнгъэ ахагъэхъошт спектаклэу ыкчи пчыхъэзэхъау аш щыкъоштхэм...» алуу.

Тыгъэгъазэм и 3-м, 1900-рэ ильэсүм Пушкиним и Унэ къызэуахыгъ. А мафэм ыкчи пчыхъэм Пушкиним итхыгъэхэм атэхыгъэ спектаклэхуу «Борис Годуновыр», «Евгений Онегини», «Полтавэ» къагъэлъэгъэуугъэх, ахэм къякъолгэ

мэхъанэу илэр къагурыуагъ ыкчи яджуапыгъэр сомэ 4000-у етлани къаугъоингъэр ары.

Пушкиним и Унэ зыщашыщт чыпээр агъэнэфагъэм мэфэклэхэхъафхэм къарыкыгъэ къэлэджаклохэм зафагъэзагъ. Ежхэми шапхъэхэр зэрамынукъоштхэр къыхагъэшыгъ.

Тарихь документхэм зэрарытмкэ, зэхахъэм динлэжхэри къыщыгүшүгэгъэх, къаллэм илэшхъэтхэм гүшүэл дахэхэр къаогъагъэх. Динлэж-

гъагъэр залым чафэштыгъэп.

Джаущтэу Пушкиним и Унэ Мыекъуапэ къыдэуцагъ. 1936-рэ ильэсүм ащ драматическа театрэр чээти хуугъэ. Хэгъэгү зэошкор ильэхъан лэшшэу ар зэшшэрийгъагъ. 1950-рэ ильэсүм унэр Н. А. Лебедевым ипроекткэ икэрыкээ зэтирагъэпсихъажыгъагъ. Ащ ыууж унэм итеплэе зэхъокыныгъэшхо фэхъуугъ. 1999-рэ ильэсүм апэрэ цээу илгээ — «Пушкинский народный дом» зыфиорэр къыратыжыгъ ыкчи аш ыпашхъээ Гушкиним ибуст щагъэуцагъ.

Къат Алай.

